

Innlendar tónbækur fyrir skóla og kirkjur 1935-2014

Ágrip af útgáfusögu íslenskra tónbóka
fyrir skóla og kirkjur eftir 1935

Þetta stutta ágrip er hluti af greinagerð SÍTÓN um nótnarit í landskerfi bókasafna 2014 en þar sem efnið er býsna athyglisvert eitt og sér þótti mér við hæfi að það væri einnig aðgengilegt út af fyrir sig

Gylfi Garðarsson
mars 2015

Sögulega stærstu upplög

Sögulega hafa stærstu upplög af innlendu nótnaefni komið út á vegum kirkjunnar og Ríkisútgáfu námsbóka, sem varð Námsgagnastofnun eftir 1980. Sálmásöngsbók og tengdum nótnaritum var dreift um sóknir landsins með tilstyrk þjóðkirkjunnar en tónmenntakennsluefni Ríkisútgáfunnar á árunum 1950-1980 var dreift endurgjaldslaust í bekkjarsettum um alla barnaskóla/grunnskóla.

- **Íslenskt tónmenntaefni fyrir grunnskóla**

Tónmenntakennsla hefur verið á dagskrá grunnskóla frá miðri 20. öld en útgáfa kennsluefnis fyrir greinina, sem lengst var af einokun af Ríkisútgáfunni, hefur að mestu verið lítil og stefnulaus. Áberandi

undantekning var á 8. áratugnum þegar menntamálaráðuneytið stóð fyrir þróunarstarfi sem var unnið í rúman áratug og skilaði af sér metnaðarfullri stefnumótun fyrir tónmennt í grunnskólum ásamt kennsluefni sem Ríkisútgáfan gaf út (http://www.musik.is/Pistlar/herdis_Oddsdottir-Namsefnisgerd-i-tonmennt.pdf).

Þetta efni er enn í notkun hjá sumum tónmenntakennurum, yfir 30 árum síðar. Til stóð að auka verulega við það kennsluefni sem tónmenntakennara vantaði svo sárlega á þeim árum en örlög þessa metnaðarfulla framfarastarfs réðust þegar Alþingi kom því til leiðar að Skólarannsóknardeild var lögð niður 1984 undir brigsllum um vinstri sinnuð og óþjóðrækin viðhorf! Samfara því var losað um einokun Námsgagnastofnunar og fengu kennarar heimildir í litlum mæli til að afla sér efnis eftir öðrum leiðum. Óskir tónmenntakennara hafa reyndar oftast víkið fyrir innkaupum annara kennslugreina en þrátt fyrir það hefur fjölbreytt efni frá Námsgagnastofnun og öðrum útgefendum undanfarin 20-30 ár án efa seytilað í hendur tónmenntakennara í grunnskólum þótt kaup á bekkjarsettum heyri til undantekninga. Að ríkisstyrktum tónbókum Námsgagnastofnunar frátöldum virðast tónbækur frá Nótuútgáfunni og Skálholtsútgáfunni hafa fengið bestu móttökur tónmenntakennara m.v. tölur í landskerfi bókasafna, Gegni. Telja má víst að tónmenntakennarar í grunnskólum hafi almennt nýtt sér flestar innlendar tónbækur útgefna undanfarin 30 ár, hafi þær á annað borð getað gagnast í kennslunni. Það sem Námsgagnastofnun hefur ekki skaffað hafa kennararnir útbúið sjálfir eða útvegað frá öðrum svo sem tónbókaútgefendum sem eru nú meðlimir í SÍTÓN.

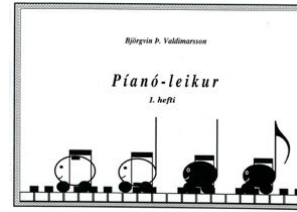
Í maí 2014 bauð Námsgagnastofnun á vefsíðu sinni upp á tónmenntaefni með miðlum eins og tónbókum, vefsíðum, DVD og CD diskum og samfélagsritum. Eiginlegar tónbækur voru 11 talsins, þar af 4 hrein nótnarit. Öll nema eitt komu út árið 2000 eða síðar en þetta eina eldra kom út árið 1949.

- **Íslenskt kennsluefni fyrir tónlistarskóla**

Fyrstu lög Alþingis um fjárstuðning við tónlistarskóla voru sett árið 1963 og tryggðu rekstrargrunn elstu tónlistarskóla landsins. Þessum tímamótum fylgdu engar ráðstafanir um útgáfu á innlendu kennsluefni þrátt fyrir tilmæli skólastjóranna í þeim efnium til ráðherra. Námsgögn tónlistarskóla einskorðuðust því mjög lengi við erlendar kennslubækur og nótnasafnrít (Czerny, Bach, Beethoven, Bartok osfrv.) ásamt heimagerðu efni kennara í aukagreinum tónlistar, jafn misjöfnu að gæðum og þeir voru margir. Efling innlendar námsgagnaútgáfu í tónlist var greinilega aftarlega í forgangsröð skólanna og fagfélaga tónlistarmanna (FÍH, Tónskáldafélagið ofl.). Fyrsta tónbók sem nokkuð kveður að sem kennsluefni í tónlistargreinum var Stafróf tónfræðinnar eftir Jón Þórarinsson, útgefin af Menningarsjóði 1962. Stóð sú bók sem eina markverða framlagið á þessu sviði í meira en áratug. Örfá kennsluhefti í hljóðfæraleik, útbúin af framtakssömum kennurum fyrir sína nemendur, voru gerð af vanefnum hér og þar án þess að styðjast við samræmda stefnu í tónlistarfræðslu. Samræmdri námsskrá var ekki til að dreifa fyrr en í bráðabirgðarútgáfu árið 1996. Glæsileg undantekning frá þessari stöðu mála var Gítarskóli Eyþórs Þorlákssonar, sem kom út 1974. Þar var á ferðinni metnaðarfullt kennslurit í vandaðri útgáfu sem varð m.a. til þess að Ríkissjónvarpið tók þátt í gerð kennsluþátta með efninu við miklar vinsældir. Með réttu

hefði þetta framtak Eyþórs og RÚV átt að hrinda af stað álíka vönduðu efni fyrir önnur hljóðfæri og fræðigreinar tónlistarinnar en því miður fór ekki svo.

Með breytingum á lögum um tónlistarskóla 1975 opnaðist möguleiki á stofnun tónlistarskóla á mun fleiri stöðum en áður og fjölgaði skólunum talsvert í kjölfarið. Um svipað leyti tóku framhaldsmenntaðir nemendur hinna fyrri laga um tónlistarskóla að skila sér í auknum mæli til starfa við tónlistarkennslu og er rökrétt að álykta að áhrif frá framhaldsnámi í Evrópu og víðar hafi hleypt

kappi í kinnar tónlistarkennara um að bæta úr hinu fátæklega framboði af innlendu kennsluefni.

Eins og alkunna er verða vandaðar kennslubækur sjaldnast til nema með opinberum fjárstuðningi og í þeim efnum komu tónlistarkennarar ævinlega að lokuðum dyrum stjórnvalda. Hin grátlega vanþróun sem lengi hafði hrjáð útgáfu innlendra kennslubóka í tónlist hélt því áfram og hlýtur að skrifast að mestu á algert fálæti stjórnvalda um þetta svið því ekki skorti áhugasama kennara eða góðar hugmyndir. Af mörgum samverkandi ástæðum, ekki síst vegna tónlistarskólanna, var almenn þátttaka í tónlist orðin mjög víðtæk um 1980 og fór ört vaxandi. Grundvöllur til formlegrar útgáfu tónbóka fór því batnandi og má segja að á níunda áratugnum taki innlendra tónbókaútgáfu smám saman að vaxa fiskur um hrygg. Með tilkomu byltingarkennds hugbúnaður til nótnasetningar á árunum 1985-1992 bötnuðu útgáfumöguleikar svo um munaði og má rekja mesta vöxt í innlendra nótnaútgáfu til þeirrar breytingar. Þótt tónbókakostur tónlistarskóla sé ókannaður gefur spjall við kennara og skólastjóra tónlistarskóla um málið fljótt þá mynd að stór hluti af kennsluefni skólanna í dag sé ennþá kennslubækur og safnrit með sígildum evrópskum tónsmíðum Barokks, Klassíkur og Rómantíkur. Þetta er hið þrautreynda kennsluefni sem hefbundni tónlistarskólinn byggir á. Undanfarin 20 ár hafa bæst í þessa flóru enskar og bandarískar útgáfur með vinsælli tónlist hinna enskumælandi landa á 20. öldinni. Og sem fyrr segir hefur hlutur innlendra tónbóka verið í stöðugum vexti frá 1980 þannig að í dag fást vandaðar tónbækur á íslensku fyrir flest hljóðfæri á grunn- og miðstigi. Á það jafnt við um hreinar kennslubækur í hljóðfæraleik og aukagreinum, listrænar útgáfur og safnrit með sértæku efni eins og jólasöngvum, þjóðlögum, tímabilsúrvali o.s.frv. Gott dæmi um þessa jákvæðu þróun sést á því að nú fer tónfræðanám að mestu fram með íslensku efni í ýmsum útgáfum.

- **Íslenskt nótnaefni fyrir kirkjustarf**

Varðandi nótnaefni fyrir tónlistarstarf í kirkjum þá stóð þjóðkirkjan fyrir útgáfu sálmasöngsbókar, sem dómorganistarnir Sigfús Einarssona og Páll Ísólffson höfðu forystu um 1935. Um áratugi var sú ágæta bók endurprentuð óbreytt en 1976 kom út sérprentað aukarit, Sálmasöngbók – viðbætir, til að mæta kröfum um nýbreytni. Að öðru leyti var útvegum nótnaefnis lengst af sinnt af organistum sjálfum, stundum með tilstyrk sjóða þjóðkirkjunnar eða Tónskóla þjóðkirkjunnar. Við stofnun Skálholtsútgáfunnar á 10. áratugnum má segja að tónlistarstarf í kirkjum hafi loksins fengið þá nótnaþjónustu sem það þurfti. Með Biskupsstofu að bakhjarli hefur Skálholtsútgáfan lyft grettistaki í útgáfu nótnaefnis fyrir kirkjustarfið þannig að allur messusöngur fer nú fram á grunni nýlegra sálmasöngbóka og orgelbóka útgáfunnar og samsöngur barna og fleiri hópa styðst að mestu við kórahefti útgáfunnar (Söngvaseiður 1-16). Er það efni einnig mikið nýtt í barna- og kvennakórum utan kirkjunnar, t.d. í grunnskólum þar sem kórastarf fer fram og sér þess greinileg merki í landskerfi bókasafna.